

Heller Ágnes

Az álmofejtők*

Sokan álmodnak a Bibliában, de kevesen fejtik meg mások álmait. A két nagy álmofejtő József és Dániel.

Az álmofejtés gyakorlata leginkább Egyiptomban és Mezopotámiában volt elterjedve. Így nem csodálkozunk azon, hogy az egyik nagy álmofejtő, József, közelről ismerkedett meg az egyiptomi gondolatvilággal, míg Dániel a mezopotámiaival.

Míg Jákob házában élt, József nem fejtett álmot. Mi több, saját álmait sem értette meg. Hiszen ha megértette volna, nem mesélte volna el őket. Pedig ezek az álmok teljesen átlátszóak voltak, mint általában a gyermekek álmai. (Ezt Freud is megjegyzi.) Nemcsak József testvérei értették meg, de Jákob is megértette és rossz néven vette. A fivérek azt sejtették, hogy ego-mániákus kisöccsük egyszerűen kitalálta ezeket az álmokat az ő bosszantásukra és saját maga jelentőségének feltupírozására.

A két álomban nemcsak az érdekes, hogy evidensek, nincs szükségük megfejtésre, hanem, hogy kettő van belőlük. Tudjuk, hogy az ismétlődő álmok sürgetnek. De kit sürgettek ezek az álmok? Józsefet, aki nem értette őket, bizonyára nem. A fivéreket, hogy szabaduljanak meg végre ettől az öntelt kisfiútól? Amennyiben elfogadjuk a bibliai mese üzenetét, hogy József egyiptomi szolgasága majd felemelkedése Isten elrendelése volt, akkor az álmok valóban a fivérekhez szóltak. Józsefnek el kellett útjára indulnia. Különben, mint látni fogjuk, a Bibliában számtalanszor előfordul, hogy egy álom nem ahhoz szól, aki álmodja.

A két álom érdekessége, hogy valóban álmok. Bár egy a jövőre vonatkozó ígéretet (vagy jóslatot) tartalmaznak, de anyagukat teljesen József és családja környezetének tárházából merítik. Ahogy ez ma, mai álmainkban is történni szokott. A gabonakévék egy földművelő és pásztornép

mindennapi életéhez ugyanúgy hozzátartoznak, mint az égitestek, melyeket minden nap és éjszaka szemlélnék. Semmi sem meglepő, semmi sem idegen, csak az, hogy a kévék meghajolnak egy kévé előtt, s hogy a tizenegy csillag(kép) meghajlik a tizenkettedik előtt. Ehhez hasonló álom, ahol minden elem nappali tapasztalati, de az elemek viszonya rendkívüli, igen tipikus nemcsak a bibliai álmokban, hanem a mi álmainkban is.

Aki álmot lát, nem okvetlenül fejt álmot. S aki álmot fejt, nem okvetlenül lát.

Attól kezdve, hogy József álmot fejt, többé nem lát álmot.

Egyszer viszont azt hazudja fivérenek, hogy azt álmodta, amazok voltaképpen kémek. (Az álmokkal való manipulációról a következő szakaszban még lesz szó.)

Mi a közös a két álmofejtőben, Józsefben és Dánielben?

Ha akarjuk semmi. József Mózes első könyvének egyik szereplője, Dániel próféta, méghozzá kései próféta.

Mégis, mi a közös?

Miután megfejtette álmát, Józsefet a fáraó teljhatalmú kormányzónak nevezi ki. Egy egyiptomi paplányt vesz feleségül és ezentúl a Cafenát-Pankneát nevet viseli. Arca, hajviselete egyiptomi lesz, testvérei nem ismerik fel. Tehát az „identitás” két ismertetőjele, a név és az arc megváltozik. Nem csoda tehát, hogy József azokkal a szavakkal fordul testvéreihez, mint Isten szokott a látóhoz: felfedi, azonosítja önmagát: „Én vagyok József, a Ti testvéretek”. Ő is cselekedetre hivatkozik, amikor felfedi kilétét. Azonban nem arra, amit ő cselekedett („kijoztalak Egyiptom földjéről”), hanem arra, amit vele cselekedtek „akit eladtatok rabszolgának”.

Micsoda költészet!

József az álmofejtő Egyiptomban idegen. Megtanulja az egyiptomi szokásokat, nyelvet s megtanul egyiptomi módon gondolkozni. Ugyanakkor hű marad atyjához, azaz az Örökkévalóhoz. Kívülről és egyúttal belülről látja a világot.

* Heller Ágnes *Az álom filozófiája* című, hamarosan megjelenő könyvének második fejezete.

József a zsidó történelemben az első karakter, aki egy másik világba integrálódik anélkül, hogy asszimilálna. Dániel lesz a második. Ha nem így lett volna, egyikük sem tudta volna egy másik kultúrkörbe tartozó emberek álmát megfejteni. Tudjuk, az ember élettapasztalata, személyisége, hitvilága mind szerepet kap az ember álmaiban. Ismerni kell ezeket az élettapasztalatokat, ezt a hitvilágot, hogy valaki úgy értelmezze egy ember álmait, hogy amaz megértse és helybenhagyja az értelmezést. Mind József, mind Dániel azt vallották, hogy Isten hozza az álmot, s csak Isten (vagy isten segédelmével az álmofejtő) tudja azokat megfejteni; de miért éppen Józsefnek és Dánielnek segített az Isten? Találhatunk ennél laikusabb választ is.

A főpohárnok és fő sütőmester álmai esetében igen.

A főpohárnok álma egyszerű és átlátható. Gondolom ő ezt előre érezte is, hiszen nem szorongott, amikor Józsefhez fordult. Az álm arról szólt, hogy folytatni fogja a fáraó szolgálatában korábbi hivatását. Csak a három szál vessző lehetett kérdéses. Nem nagyon fontos szimbólum ez, József mindenesetre három napként értelmezte.

A fő sütőmester csak a főpohárnok kiszabadulása után fordult Józsefhez álma megfejtése ügyében. Szorongott, nem mert korábban kérdezni. Még csak nagy emberismeret sem kell hozzá, hogy érezzük, az ember akkor szorong ilyen nagyon, ha tudja, hogy bűnös. Nem volt nagyon kétséges, hogy az álm rosszat jelent. Miután a főpohárnokot álma után három nap múlva szabadították ki, József feltételezhetette, hogy a három (három kosár kalács) itt is három napot jelent. Az álm, az előbbivel szemben, szimbolikus volt, nem egyenesen átlátható. Álmában madarak ettek a kosárból az ő fejéről. Nos, ha egyszer látok magam előtt egy rettegő embert, s nem lehet sok kétségem a bűnösségében, akkor nem olyan nehéz desiffróznom a szimbólum értelmét sem. De hát mégis csak Isten fejtette meg az álmokat, hiszen Isten ajándékozta meg Józsefet szépséggel és igen jó elmével.

Klein Miklós már említett könyvében ezt a két álmot egy álmelmélethez való fontos adaléknak tekintette. A jó, ígéretes, vágyteljesítő álmoknak nincs szüksége szimbolikára, amíg a szorongásos álmok általában szimbolikusak.

József, az álmofejtő történetének csúcspontjára érkezünk. Tekintsük át röviden a fáraó két álmát.

Attól kezdve, hogy álmot fejt, József maga nem álmodik. Ez is arra mutat, hogy különleges képességét egy az övétől idegen kultúra ismeretének köszönheti, s annak, hogy a „másik” szem-

vel néz erre a kultúrára. Tanulmányoznia kellett az egyiptomi szimbólumrendszert, mert az nem volt magától értetődő a számára.

Az egyiptomi szimbólumrendszer ismeretében nem volt nagyon nehéz megfejteni a fáraó két álmát. Könnyen érthető az is, hogy az egyszerű megfejtés a hivatásos álmofejtőknek nem jutott eszébe. Minden hivatásos álmofejtés esetében (ez gyakorta a pszichoanalitikus álmértelmezésre is vonatkozik) a megfejtés, illetve értelmezés eltávolodik a tényleges álmotartalom megértésétől, mert más, bonyolultabb, összefüggéseket keres. József azonban csak az álm tényleges tartalmát vette figyelembe, nem távolodott el a manifeszt álm igen egyszerű, könnyen átlátható szimbolikájától.

Kettős álomról van szó. Ez mindig annak a jele, hogy a tudattalan sürget. Figyelj már végre ide, mondok neked valami fontosat. A fáraó érezte, hogy álmai sürgetik, s ezért volt olyan fontos számára azok megfejtése.

A fáraó álm-énje, mint tudjuk, a folyó (Nílus) mellett állt. Azt is tudjuk, hogy Egyiptom mezőgazdasága a Nílus vízállásától függött. A fáraó bizonyára sokszor töprengett már azon, hogy mit kellene tenni hosszan tartó szárazság idején. Erre az ismétlődő álm nem adott választ. Csak azt jelezte – azt a szorongást szimbolizálta –, hogy a jó esztendőkre ínségesek következnek. Hogy pontosan hét? Mert hét tehenet és hét búzaszálat látott? József ezt így magyarázta. Lehetett volna öt vagy nyolc év is, de ez lényegtelen.

A lényeges az, hogy József nemcsak értelmezte az álmot, hanem előállt egy nagy ötlettel, hogy hogyan lehetne ezt az álmot gazdaságilag hasznosítani. Az efféle ötletre való természetes hajlandóságot bizonyára apjától, Jákobtól örökölte, aki szintén egy álm javaslatára (a mezopotámiai álomról van szó) volt képes Lábánt vagyonából kiforgatni. Jákob azonban nem volt álmofejtő. Ő csak egyetlen kultúrában, a sajátjában élt. Saját álmát már azért is könnyen értelmezhetette, mert nyílt álm volt, azaz nem szimbolikus. Feltehetjük, hogy sokat gondolkozott a tenyésztés lehetőségén, s álmában a tudattalan gondolkodás segítségével jutott végül eredményre. Azt is feltételezhetjük, hogy történetét sokszor elbeszélte szeretett fiának.

Olyan korokban és körökben, ahol jelentőséget tulajdonítanak az álomnak, egy álomelbeszélés manipuláció eszköze is lehet. (Erről még lesz szó a későbbiekben.) Egyszer, mint tudjuk, József is élt ezzel az eszközzel. Azt mondta testvéreinek, azt álmodta, hogy azok kémek. S így is kell eljárni velük. Hiába tiltakoztak a fivérek, az álm magasabb igazságtartalmára mindig lehetett hivatkozni.

Mint már említettem, József és Dániel alakjában közös, hogy egy idegen világban csinálják meg a szerencséjüket, részben, nem egészen, az álomfejtés tehetségének segítségével, s hogy mindketten integrálódnak egy magasabb kultúrába, anélkül, hogy asszimilálódnának. Mindketten okosak és szépek, jóindulatúak és képlékenyek. S mindketten szerencsések. Ezen felül, Dánielről azt is megtudjuk, hogy írástudó volt, olvasott, tudós fiatalember. Mind József, mind Dániel kiválasztottak, abban a mélyebb értelemben, hogy a Gondviselés oltalma alatt állnak.

Mindketten kiteszítottak. Józsefet testvérei rabszolgának adják el, Dániel egy nemzeti katasztrófa nyomán hadifogolyként kerül Babilóniába. A kiteszított mint kiválasztott amúgy is tipikus bibliai kombináció. Jákob is, Mózes is az. (A görög mitológiában Ödipusz játszik hasonló szerepet. Ő is idegenként fejt meg a szfinx rejtélyét.)

József az ősi család tagjaként kerül a Szentírásba, egy időtlen időben, mikor Izrael és Júda államát még a távoli jövő rejtegette. Dániel története ezzel szemben a történelemhez tartozik. Őt egy nemzeti katasztrófa idején hívják szolgálatra a babilóniai udvarba. Dániel történetének, mely éppen olyan remek kisregény, mint Józsefé, politikai jelentősége is van.

Dániel próféta, bár ez csak akkor nyilvánvaló, ha látomásait is számba vesszük. Magam részéről Dániel alakját értelmezve eltekintek a híres látomástól, azaz majd a látomásokról szóló részben térek vissza rá. Azokkal szavazok, akik ezt a látomást a történelethez biggyesztett később keletkezett költői betoldásnak tartják. Arról sem feledkezem el, hogy számos prófétának, például a már idézett Jeremiásnak, nagyon rossz véleménye volt az álomfejtésről s az álomfejtőkről. Tudjuk, hogy Dániel olvasta Jeremiást. (Említésre méltó, hogy Händel *Belsazar* című oratóriumában Dániel szóról szóra idézi egy recitativóban mind Ézsaiás, mind Jeremiás szövegeit.)

A sztori úgy kezdődik (mert sztori ez a javából), hogy a Júdát elpusztító babilóniai király a foglyok közül kiválaszt négy fiút, s azokat udvarába rendeli. Megparancsolja, hogy három évig etessék és itassák őket királyi módon (nem emlékeztem ez Eszter királynő történetére?). Dániel és társai azonban hűek akarnak maradni hazájuk étkezési előírásaihoz, s így vegetáriánus étrendre jelentenek be igényt. Ma már nem tekintjük csodának (mint ahogy a Biblia annak tekintette), hogy a vegetáriánus diétán élő fiúk három év elteltével egészségesebbek voltak, mint a királyi asztal vendégei.

A királyi udvarban aztán Dániel igen hosszú életet (vagy száz esztendő?) élt Nabukodonozor uralmától egészen Kyros perzsa király uralmának első esztendejéig. Most még csak a kezdeteknél tartok. Minden az álomfejtéssel kezdődött.

Uralmának második évében Nabukodonozor álmodott, s ahogy a szöveg mondja „nyugtalan lőn az ő lelke s álma félbeszakadt” (Dániel 2:1). Álmának végére nem emlékezett.

Következik a szokásos mesei elem. A király felszólítja az álomfejtőket, hogy mondják meg, mit álmodott, a végét is, amire ő nem emlékezett, s azt is, hogy álma mit jelent, mert különben kivégezteti őket. Ők erre azt válaszolják, jó okkal, hogy más álmát elmondani lehetetlen, csak az istenek, akik az álmodót küldik, tudnák megmondani, hogy valaki más mit álmodott.

Dániel azonban vállalkozik a lehetetlen feladatra. S Isten megjelenti neki – szintúgy álmában – Nabukodonozor álmát. Tehát amikor Dániel elmondja a királynak, hogy az mit álmodott, saját álmát meséli el.

Különböző az az egyetlen hely a Bibliában, ahol valakinek egy másik ember álmát kell elbeszélnie, s nemcsak értelmeznie. A Talmud tud egy másik, még furcsább, esetről is (Berachot 26), amikor Sámuel előre megmondja a király kívánságára, hogy mit fog álmodni.

Nézzük tehát a csodát. Dániel elbeszéli saját álmát (ez nem csoda) azzal, hogy a király ezt álmodta (csoda), s egyúttal meg is fejté az álmodót (nem csoda).

A király szorongott, s nem tudta az álom végét. Ha valaki azt mondja „Te ezt álmodtad”, akkor, aki szorong és nem pontosan emlékszik álmára, lehetséges, hogy az elbeszélő álmodót sajátjaként fogadja el. De ehhez Dánielnek alaposan bele kellett élnie magát a babilóniai szimbolikába, olyanmódon babilóniává kellett válnia, hogy maga is ebben a szimbólumrendszerben álmodjon. Továbbá, ismernie kellett a politikai kontextust s magát a királyt is.

A sikeres álomfejtés feltétele, többek között, az volt, hogy amitől Nabukodonozor szorongott, attól Dániel ne szorongjon. A király szorongásos álma volt az ő vágyálma. (Különböző egy analitikus sem szorong, mikor egy páciense szorongásos álmát beszéli el.)

Dániel első álomfejtése egyszerűen kezdődik.

Mitől szorong az ember? A jövőtől. Az ismeretlen jövőtől. Dániel tehát azzal kezd, hogy a király álma megjelenítette azt, „ami lesz”. Azért szorongunk, mert valahogyan megérezzük, hogy mi lesz. Dániel szépen írta le a tudattalant: Mit tesz

az álomfejtő? „tudtára adassék a királynak és te megértsd a te szívednek gondolatait, (2:30) A tudattalan mint „a szív gondolata”, milyen találó!

Az álom, amit Dániel leír, szimbolikus. A szimbólumok végig a babilóniai fantáziavilágból tevődnek össze. Először egy hatalmas szobor jelenik meg. Feje aranyból, melle és karja ezüsből, hasa és oldalai rézből, lábszárai vasból, lábai részint vasból, részint cserépből. Egy kő csak úgy magától darabokra zúzza a szobrot. A volt szobrot mint polyvát elfújja a szél, míg a kőből hatalmas hegy válik.

Tudjuk, a király nem emlékszik álma végére. Elfojtásról van tehát szó. De elfogadja Dánieltől, hogy éppen ezt álmodta. A történet vége válasz a szorongásra.

Az álomelbeszélésben benne foglaltatik az értelmezés. Vagy talán az értelmezés politikai üzenete az álommagyarázat végső forrása.

Nabukodonozor (arany fej) saját vesztét álmodta meg. Ez elégséges a szorongáshoz. Hogy az ő veszte után egy rosszabb birodalom támad, majd egy még rosszabb, legfeljebb vigasztalhatta volna. S főleg a negyedik birodalom, a vasból való. Mely erős és ugyanakkor törekeny lesz s könnyen összezúzható.

Hogy kinek az „álmát” fejt meg Dániel, az kiderül a 2:44 es szakaszból:

„És azoknak a királyoknak idejében támaszt az egek Istene birodalmat, amely soha örökké meg nem romol, [...] amely szétzúzza és elrontja mindazokat a birodalmakat, maga pedig megáll örökké” (Lukács erre a passzusra hivatkozik: 1,1:33). Azaz az álom megfejtése nem a királynak, hanem Izraelnek szól. Nem szorongás, hanem az ezeréves birodalom gyönyörűsége reménye kíséri.

A mese logikáját követve Dániel jutalma nem maradt el. Az uralkodó „nagy hatalmat ad neki és a babilóniai összes bölcsek elöljárójává teszi”(2:48).

Következik egy késleltető, de beszédes epikai epizód. Nabukodonozor magának aranszobrot állít, de a spiclik jelentik, hogy a zsidók nem hajolnak meg szobra előtt. Erre tüzes kemencébe vetteti őket, de a tűz nem árt nekik. A király megijed és megparancsolja, hogy engedjék meg a zsidóknak (négyen vannak) saját Istenük imádatát.

E beszédes, kissé apologetikus színezetű mesei epizód után Nabukodonozor újabb álmával szembesülünk. A király most egyes szám első személyben meséli el álmait. Azaz mi, kései olvasók, ugyanazt olvassuk (halljuk) mint Dániel annak idején. Azaz nekünk módunkban áll a király álmát másként értelmezni, mint ahogy azt ő tette.

Álmát a király rettenetesnek érzi, „örjítő gon-

dolatokat” támaszt benne. Hívja Baltazárt, a legfőbb írástudót (azaz Dánielt), hogy értelmezze számára a látottakat.

A király világossá teszi, hogy álomról, nem látomásról volt szó „Az én fejem látásai az én ágyamban ezek voltak.” (4:6) De ez számunkra is napnál világosabb, mivel a vertikális dimenzió tipikus az álomlátásban, az volt akkor, s ma is az.

A király először egy rendkívül magas, égig érő fát látott állni a föld közepette. Levelei szépek, gyümölcse sok, árnyat adó.

Majd egy szent (angyal?) Szállt le az égből kivágattatta a fát, úgy, hogy csak a törzsét hagyták meg, azt is láncokba verve, de azt égi harmat öntözte. Hét évi várakozási időre történik utalás hogy megtudják az élők, hogy a felséges Isten „uralkodik az emberek birodalmán... Az emberek közt az alávalót emeli fel...” (4:13-14)

A király szorongott, s így az álmodot nem volt nagyon nehéz megfejteni.

Dániel így értelmezett: az égig érő fa maga a király. Elveszti trónját, barmokkal egy szinten fog élni hét esztendeig, amíg meg nem érti, hogy Isten annak adja a földet, akinek akarja. A törzse megmaradása annyit jelent, hogy országa megmarad, ha elismeri, hogy Isten uralkodik. Végül Dániel, Józsefhez hasonlóan, jó tanáccsal is szolgál. De ez a tanács nem gazdasági, hanem spirituális jellegű. A király elkerülheti ezt a sorsot, ha elfogadja az igazságot, s ha irgalmas lesz a szegényekhez (értsd: ha zsidó lesz).

Nabukodonozor természetesen nem fogadta meg a jó tanácsot. Mi több, tizenkét nap elteltével, palotája kertjében sétálva saját érdemének tulajdonítja dicsőségét. Mire hang szólt az égből: „Nabukodonozor király a birodalom elvétetett tőled”. A király megőrül.

Örülségében barmokkal füvet eszik. Megaláztatásában és szenvedésében jön rá arra, hogy a föld minden lakosa semmi Isten előtt. Visszanyeri értelmét, visszakapja trónját. Ettől kezdve Nabukodonozor magasztalja Istent, aki „azokat, akik kevélységben járnak, megaláztatja”.

Ez a Nabukodonozor egy Lear király. A kevély király megaláztatik, megőrül, majd szenvedésében felemeltetik. Az álomelbeszélésre és álomfejtésre nem igazán volt ebben a történetben szükség. Talán csak Dániel képességének újabb bizonyosságaként került a történetbe vagy inkább azért, hogy a király álmát másként (is) értelmezhesük. Hogy ne a király történeteként, hanem példabeszédként olvassuk.

A király álma Izrael történetének allegóriája is. Izrael is megaláztatott bűneiért, kevélységéért,

Izrael is fel fog emelkedni, ha visszatér Istenéhez (lásd a 34-es sor eredetijét: 5 Mózes 32,4:2). A király álma ugyanakkor univerzális igazságként is olvasható, mint minden kevély gazdag ember története (ne felejtjük, hogy a királyt álmában a szegények iránti nemtörődömséggel is vádolják). A vertikális dimenzió itt erkölcsi színezetet ölt. Aki fent van, az lezuhanhat, aki lent van, az felmagasztalódhat. Aki azt hiszi, hogy mindent csak magának köszönhet, megtanulja, hogy „hiábavalóság, minden csak hiábavalóság” az igazságon és igazságos ítéleten kívül.

Dániel rejtvényfejtő tevékenysége, mint tudjuk, ezzel nem ért véget. Újabb sikerére Nabukodonozor fiának, Belszár királynak lakomája adott módot.

A híres lakomán a király a jeruzsálemi templomból elrabolt szent arany és ezüst kelyhekből szolgáltatta fel a bort.

Ekkor jelenik meg a király palotájának meszelt falán az írás. A Biblia hangsúlyozza, hogy az idegen nyelvű (esetleg idegen jelekkel vésett), a király számára olvashatatlan írás, egy láthatatlan emberi kéztől származott.

Mint olyan sokszor a Bibliában, a mesemotívum ismétlődik. A király bölcsei nem tudják elolvasni az írást. Ettől a király megrémül. Végül felhívják figyelmét arra a férfiúra, aki bölcs és tudós, s apja álmait már megfejtette. (A József-történet ismétlése.) Előjön Dániel, visszautasítja a felajánlott kincset. Azonban elbeszéli a királynak apja történetét, amit Belszár ismert, de amiből semmit sem tanult. Bűnét még azzal is tetézte, hogy a templomból elrabolt edényekből itatta ágyasait, s kőisteneknek áldozott.

Tehát Dániel előbb vádat emel a király ellen, s csak azután olvassa el a falra írt mondatban a büntetést.

Az írást Dániel értette, mert arámi nyelven volt írva, (*mene tekel ufarzín*), s valószínűen cuneiform írással. Megfejteti ezt a mondatot nem kellett, de Dániel lefordítja és megmagyarázza: A médek és a perzsák fogják elfoglalni az országot (*Hannibal ante portam*). (A „megmérettetés” s általában a mérés és a mérték fogalma különben nagy szerepet játszik számos próféta szövegében, legalább olyan fontosak, mint a görög filozófiában.) Belszár, mint tudjuk, ugyanaznap éjjel meggyilkolják.

A következő történet már Dárius uralkodása idejére esett.

A történet szokásosan indul. A médek megirigyelik Dániel hatalmát és gazdagságát, s többször feljelentik az uralkodónál. Végre kitalálják, hogy mivel lehetne Dánielt megsemmisíteni. Nyitott ablakból Jeruzsálem felé fordulva imádkozik

saját Istenéhez. A király ugyan szerette volna Dánielt megmenteni, de a médek a törvényre hivatkoztak, amelyet a király sem szeghet meg. Így hát bedobták Dánielt az oroslánverembe. A király szemére nem jött álom (nem volt mit megfejteni). Természetesen, az oroslánok mit sem ártottak Dánielnek s a király felismerte Izrael Istenének hatalmasságát. (Ezt a történetet a keresztény példabeszédek fogják ismételni. Lásd Androcles és az oroslán.)

Az előbbi történetet betétként, kései betoldásként is olvashatjuk. Utána (a 7. fejezettől kezdve) kerül ugyanis sor Dániel legfontosabb álmának és látomásainak elbeszélésére. Az első kettő ezek közül (egy álom, egy látomás) még Belszár király, míg a másik kettő (mindkettő látomás) Dárius uralkodása idejére esik.

Dániel, a bölcs, az írástudó, maga jegyezte le az álmait és látomásait.

És nem fejtette meg azokat.

Ez két nehéz problémát vet fel.

Egyrészt nem könnyű az álmat a látomástól elválasztani. Megkísérlek ebben a fejezetben csak az „inkább álom, mint látomások”-ról beszélni, míg a látomásokat majd a látomásokat értelmező fejezetben fogom szemügyre venni.

Másrészt (már csak azért is, mert Dániel saját álmait maga beszéli el) szembe kell néznünk az irodalmi megformálás problémájával. Maguk a álmok is meglehetősen „irodalmiak”, azaz költőileg megformáltak. Mintha saját álma Dániel számára egy álomelbeszélés pusztá nyersanyaga lenne.

A négyes szám Dániel álmaiban s a Dániel megfejtette álmokban alapvető szerepet játszik, ahogy a József megfejtette álmokban a három és a hét. József álmaiban s az általa megfejtett álmokban maguk az álmok vagy nem szimbolikusak vagy szimbolikájuk egyszerű, mivel a környezet éber tapasztalataiból merítettek. Dániel álmaiban és látomásaiban a szimbólumok egyre bonyolultabbak, s egyre kevésbé a mindennapi élet tapasztalatából merítettek, inkább valamiféle mitológiából. De a Bibliának (a korabeli zsidóságnak) nincs mitológiája, még ha az egyes bibliai könyvekben fel is lelhetünk mitológiai maradványokat. Dániel azonban nem egy létező zsidó mitológia alakzatában álmodik, hanem az előtte élő próféták és a babilóniai hitvilág fantáziavilágának teremtményeiben. (Többen hívták fel a figyelmet arra, hogy a jeruzsálemi Talmud nem említi álmat, míg a babilóniai Talmud többször is.) Ugyanakkor ez a (kései) Dániel mitológiateremtő is, mivel megteremti, illetve továbbvariálja a „jelenések” sajátságos nyelvét, Zakariásnál is, aki a Szentírás szerint Dárius uralkodásának má-

sodik és negyedik esztendejében „látott”, kitüntetett szerepe lesz a négyes számnak.

Dániel maga beszéli el (illetve jegyzi le) első álmát, mindenekelőtt világossá téve, hogy álmot beszél el: „Látám az én látomásomban éjszaka, és íme, az égnek négy szele háborút támaszta a nagy tengeren.” (7:2)

Már a bevezetés is jelzi, hogy itt másfajta álomról van szó, mint ennek előtte, akár Józsefről, akár Dánielről beszélünk. Az eddigi álmok egyénkről szóltak, a fáraóról, a királyról (nem is beszélve a főpohárnokról és fő sütőmesterről), s a birodalmukra leselkedő veszély is az ő személyükön keresztül jelent meg. Itt azonban bevezetésképpen a kozmosz jelenik meg mint főszereplő, ahogy majd az apokaliptikus költészetben. Ezért fogadom el azoknak a bibliakritikusoknak a javaslatát, hogy ez a Dániel nem ugyanaz a Dániel.

De hát valóban vannak, léteznek, kozmológiai jellegű álmok. Azok, akik éber állapotban kozmológiai katasztrófákkal foglalkoznak, erről is álmodhatnak. Ezt az új Dánielt kétségkívül apokaliptikus gondolatok foglalkoztatták. Itt mégis a régi Dániel maradt, ahogy az apokaliptikus képeket mindig visszavonatkozta a történelemre, a jelen és állítólagos jövő történelmi szereplőire, s végső soron Izraelre.

Tehát először volt a négy szél, aztán négy állat emelkedett fel a nagy tengerből, mind a négy teljesen különböző.

Nos ez a négy állat bizony nem a zsidó hagyományból lépett elő. A zsidó hagyomány szerint ugyanis nemcsak isten és ember között van abszolút különbség, hanem ember és állat között is. (Lásd a kígyó megátkozását a Paradicsomkertben.) Azonban Dániel, feltehetően töviről hegyire ismerte a babilóniai mitológia világát, s így nem csoda, hogy ez a világ népesítette be álmát is.

Ugyanazok a szimbólumok mást és mást jelenthetnek attól függően, hogy ki az álmodó. (Ahogy a könyv első részében említettem, a kulcs lehet a férfi nemi szerv szimbóluma, de ugyanakkor lehet a mennybe való bejutás szimbóluma is.)

Az első állat tehát olyan volt, mint az oroszlán, de sas szárnyakkal, lábra állt mint valami ember és emberi szíve volt.

A második állat a medvéhez volt hasonló, három oldalborda volt a szájában s ezek szóltak hozzá „kelj fel, és egyél sok húst”.

A harmadik olyan volt, mint a párduc négy mádászárnyal és négy feje volt.

„Ezek után látám éjszakai látásokban. És íme, a negyedik állat.” Rendkívül erős „nagy fogai valának”, falt, zúzott „és tíz szarva is volt néki”. Majd új kis szarvai nőttek, amelyek kiszakadtak és em-

berszemmé váltak „és nagyokat szólón száj” (7:4-8).

Amit Dániel eddig leír tökéletesen megfelel az álomlogikának. Az állatoknak nincs identitásuk. Kitüntetett szerepet játszik a negyedik állat esetében a metamorfózis. (A kis szarvakból szemek és beszélő száj bukkan elő.)

A folytatásban az álomlogika egyre tipikusabbá válik. Hadd idézzem (a Károlyi Biblia alapján):

„Nézem, míg királyi székek tétetének és az öreg korú leüle [eddig nem derült ki, hogy az állatok közül egy öreg lenne, ez is metamorfózis H. Á.], ruhája hófehér, és fejének haja, mint a tiszta gyapjú. Széke tüzes láng, ennek kerekei égő tűz. Tűzfolyam foly és jó vala az ő színe felől, és tízezerszer tízezen állnak előtte. Ítélok ülének le, és könyvek nyittatának meg. [...] Nézem akkor a nagyzó beszédek hangja miatt, melyeket a szarv szóla, nézém, míg megöletik az állat, és az ő teste elvesze, és tűzbe vetteték [...] Megégetésre.” (7:9-11) (Az álom azt is megemlíti, hogy ekkor a többi állat is elvesztette hatalmát.) Majd: „Látám éjszakai látásokban, és íme az égnek felhőiben mint valami emberfia jőne, és méne az öreg korúhoz, és eleibe vivék őt.

És ada néki hatalmat, dicsőséget és országot, és minden nép, nemzet és nyelv néki szolgálja: az ő hatalma örökkévaló hatalom, amely el nem múlik, és az ő országa el nem rontatik.” (7:13-14)

Az utolsó passzust a kereszténység Krisztus megjövendölésének értelmezte, ahogy két passzust mindkét Ézsaiás könyvéből is. A zsidó hagyományban számosak a Messiás megjövendölésének értették. A Biblia-filológia inkább politikai utalást (és reményt) lát benne. A lényeg az, hogy eszkatológikus szöveggel van dolgunk. Nem apokaliptikus szöveggel. Ahogy már nem tipikus próféta szöveggel sem, mivel Dániel nem szólítja fel a bűnösöket megtérésre, életük megváltoztatására.

Ez az eszkatológikus szöveg nem követi a tipikus álomlogikát. Egy autentikus álomban ugyan valaki (mondjuk, egy angyal, vagy maga Isten) megszólíthat bennünket, ígérhet, előre jelezhet, figyelmeztethet. De azt nem lehet álmodni, hogy az „öregkorú” (Isten?) ad olyan hatalmat a fiatalnak, amely el nem múlik és örökké tart anélkül, hogy ezt megígérné, vagy megjíjósolná. Ez már utópikus költészet.

Sőt: nem akármilyen utópikus költészet.

Itt találjuk magunkat először szembe azzal a később sokszor ismétlődő jelenséggel, hogy a ketős identitás végül univerzalizmusba torkollik. Különösen a zsidóság esetében találkozunk újra meg újra ezzel a jelenséggel, Pál apostoltól kezdve a marranókon keresztül egészen a felvilágoso-

dásig .A próféták közül a második Ézsaiás és Dániel teremtik meg a „világvallás”, „világmegváltás” egymással szorosan összefüggő üzenetét.

Eddig az álom. Dániel megrettent tőle. S most ő fordul az álmértelmezőkhöz. Valószínűleg ezt is álmodja. (Hiszen gyakran előfordul, hogy tudjuk, álmodtunk, de azt nem, hogy még mindig álmodunk.) Dániel számára azonban fontos, hogy elválassza az álomleírást az álmértelmezéstől. S ez valóban különösen fontos, mikor saját álmunkat értelmezzük (7:5-28).

Íme az álmértelmezés.

Az értelmező előbb összefoglalja a lényegét, azaz a mondanivalót. „A négy állat négy király.” „De a magasságos egeknek szentjei veszik majd az országot és bírják az országot örökké”. (7:18)

Ezek után az álmodó a részletek után érdeklődik. Főleg e negyedik király érdekli, és annak a szarvai. Megint következik a lényeg összefoglalása: az egyik szarv legyőzte a szentet, de „az idő eljöve és elvevék az országot a szentek” (7:22).

De az álmodót megint az a bizonyos negyedik állat érdekli.

A megfejtő most nem álmot fejt, nem is utópikus reményeket foglal írásba, hanem valóban a politikai jövőbe lát.

A negyedik állat lesz a legerősebb birodalom, tíz királya lesz s még annál is több „És sokat szól

a Felséges ellen... és véli, hogy megváltoztatja az időkét és a törvényt: és az ő kezébe adatnak ideig, időkig és fél időig”. (7:25)

S ezután megismétlődik (harmadszor) az örökévaló ország ígérete.

(Dániel óta tanakodnak azon, hogy vajon melyik birodalom a „negyedik”. Többnyire Rómára szavaztak, s így azok számára, akik a római időkben hittek, e jövődőlésben az eljövendő mennyeknek országa itt a földön valóban közelinek tűnhetett. Az én gyerekkoromban Hitler Németországára tippeltek. Nem kell prófétának lenni, hogy feltegyük, a jövőben a negyedik vadállatot még számos más birodalommal is azonosítani fogják. S hogy mind ezek az állatok elpusztulnak, de a szentek birodalma örökkön örökké tart, talán valóban igaz, de, nem mondom ki ezt a „de”-t).

A szöveg is így folytatja: „Engemet, Dánielt, az én gondolataim igen megrettentének és az én ábrázatom elváltozék rajtam: de a beszédet megtartánám szívemben”. (7:28)

Úgy tűnik, hogy a megrettent és elsápadt Dániel is erre a „de”-re gondolt.

Eddig tartott Dániel, az álomlátó és álomfejtő története.

Ettől kezdve (8) többé már nem álmokról, hanem látomásokról beszél.

A Zsidó negyed szívében, a Kazinczy utca 31-ben található a Carmel étterem, amely 1987 óta áll az oda látogató vendégek rendelkezésére. 2008 áprilisától **GLATT KÓSER ÉTTEREMKÉNT** üzemel, Rav Weiszberger ortodox rabbi felügyelete alatt.

Az új étlapon nemzetközi és magyaros ételspecialitások, zsidó ételkülönlegességek egyaránt megtalálhatók.

Az igényesen felújított 100 férőhelyes étterem két szinten üzemel. Egy 25, 16 és egy 10 fős különteremmel is rendelkezik, mely ideális lehetőséget nyújt családi, üzleti és egyéb összejövetelek megrendezésére.

A **GLATT KÓSER CARMEL ÉTTEREM** csapata mindig örömmel, és szívélyesen fogadja Önt és asztaltársaságát! Catering szolgálatunk vállalja kóser esküvők, Bar-micvak, Brit milák éttermen kívüli teljes lebonyolítását.

LEGYEN A VENDÉGÜNK!

NYITVA TARTÁS: vasárnap – péntek: 12–23 óráig;
szombat délben: 12–14 óráig; szombat este: 18–23 óráig.
A péntek esti és szombat déli menü előre fizetendő.

GLATT KÓSER CARMEL ÉTTEREM

1074 Budapest, Kazinczy utca 31.

Asztalfoglalás: Tel.: (+36-1) 322-1834, (+36-1) 342-4585

Fax.: (+36-1) 461-0024

e-mail: carmel@carmel.hu; <http://www.carmel.hu>

